

Любен Каравелов
Какво ни трябва?

В живота си съвременното човечество се ръководи от две идеи: идеята „за права на човека“ и идеята „за права на народа“, за народността, за независимото политическо битие на народността. Началото на съвременния въпрос за народността като двигател на политическия живот се поставя от свободомислещите принципи на XVIII век, принципи, които откриха пътя към новите понятия само с това, че унищожиха старите принципи, които никак не бяха полезни за човечеството. Сърбия и Гърция са първите, които вдигнаха знамето на народността, след тях идва 1848 година в Австрия, италианската война и шлезвиг-холщайнският въпрос.

Подчинените народи се борят да се освободят, да станат самостоятелни, а народите, които са разделени на части, се стремят да се обединят политически. Сърбия, Германия и други страни се стремят към политическо и обществено обединение. Италия вече стигна до това обединение; Германия се приближава към него, а между сърбите възкръсна идеята да се заличи всеки дребнав провинциален патриотизъм и историческото право, което никого не ползува, а само вреди на народния прогрес. Хърватите вече започват да разбират, че са също така сърби, както и хората в Банат и Черна гора. Важността на религията изчезва пред успехите на цивилизацията и нейното място се заема от общия възглед за народност и свобода.

Всъщност по какво се различава сърбинът от хърватина, а хърватинът от босненеца! Освен по вяра, по нищо друго. Ако има някаква разлика между сръбското и хърватското наречие, има я и между сръбското и босненското. Следователно, все едно е дали сърбите ще се наричат хървати или хърватите сърби или, за да са доволни и едните, и другите, нека стане сърбохървати или хърватосърби, нека само не се казва, че това не е един народ. Провинциални разлики има навред, но никой умен човек не обръща внимание на това. Достатъчно е само да си припомни човек, че има разлика между немския говор в Австрия, Прусия, Лайпциг и Лифландия, но никой не казва, че австрийският шваба и лифландският „немота“ не са немци. Що се отнася до религията, ето ги маджарите и немците, в държавните въпроси на които няма и помен от религията. И така, моето окончателно мнение е, че сърбите и хърватите трябва да възприемат една азбука, да обединят своята литература и така заедно да се готвят за пътя на цивилизацията и прогреса. Във връзка с това понятие за народността е понятието за племето, което се съдържа в

самостоятелното развитие на народния дух, понятието за братството между сродните племена и понятието за свободата.

И тъй, поради това задача за всички славяни от Балканския полуостров е – първо: народното единство, второ: племенната солидарност, трето: принципът на свободата. Едното без другото е немислимо, ако сме безпристрастни и ако не искаме да се измамваме. Солидарността с българите трябва да бъде основа на родствените принципи в името на братството и свободата. Българите трябва да имат свое национално развитие, свое вътрешно самоуправление, което да отговаря на народните им обичаи и на техния характер, защото България има своя история (не политическа, а национална). Мнозина смятат, че между сърбите и българите би могло да има още по-тесни връзки, т.е. да възприемат сръбския език и да станат един народ, но според мене това е още невъзможно, защото така бихме нарушили свободата на нацията и свободата на човека.

Смесената народност може да се стреми към съединяването на две или три сродни по народност племена, които имат отделен исторически живот, но това ще бъде насилие. Опитите да се създаде такава народност се правят или от нация, която е слаба сама за себе си и гледа да се уголеми, или от държава, която иска насила да превърне народните движения в държавна политика, или от хора, които искат да бъдат деспоти и затова им трябва да държат в ръцете си силно оръжие против човешката свобода. Такава солидарност значи твърде малко. Като утвърждаваме тясното единство между две такива народности, ние отхвърляме онава, на което се опира всяка народност, отхвърляме историята. За да има полза, вместо това, всичко трябва да се опира на свободата на народността и свободата на човека. Всекиму е известно, че в Русия има три славянски народности: руска, украинска (малоруска) и полска, които петербургското правителство, попщината и присноблажените славянофили гледат по всякакъв начин да обединят и слеят в един народ: но досега ние не виждаме никакъв резултат.

Ако великорусите бяха свободен и прогресивен народ, каквито са англичаните в Америка, тези три народности можеха да се обединят; но те действуват с нож, със секира и кръст и поради това се натъкнаха на силна опозиция и вместо желаното обединение се повдигат бунтове и скоро трите народности ще се разделят. Нищо не става насила! При това

народността не зависи от волята на отделни лица, а е и невъзможно човек да избира своята народност; какъвто съм се родил, такъв си оставам, колкото и да се отказвам от това. Има и такива хора, и то ги има много и в Белград, и между българите, които от народен патриотизъм или от глупост искат и политическо, и духовно отделяне на българите от сърбите, на сърбите от хърватите и т.н.

Но тези хора не знаят какво е правителство и какво е свобода; те смесват национализма със свободата и патриотизма. Свобода за тях е да имат свои царе, които да носят големи златни корони и да имат гвардия и жандармерия, да се бият със съседите си и да ги покоряват, а според мене народните стремежи не вървят заедно с патриотизма, тъй както не винаги народността върви с държавата – пример за това са Америка и Швейцария.

Патриотизмът е привързаност към политическото отечество, привързаност към собствената независимост и свобода. Народните стремежи не бива да се бъркат с ония стремежи, които отвеждат до децентрализация и които често се смесват помежду си. Стремеж към пълно самоуправление се забелязва не само там, дето това самоуправление може да бъде от полза за определена народност (напр. стремежът на българите да живеят самостоятелно), а и там, дето без да съществува въпрос за народност, народът желае да се избави от настояничеството на бюрокрацията. Напълно е очевидно следователно, че стремежът към децентрализация не зависи от стремежа към народността. И поради това, ако сърбите и българите искат да издигнат своите народи и ако смятат, че за да стане това, даденият народ трябва да се оформи върху своя собствен език или да покаже историческото право на своята народност, то оттук съвсем не може да се извади заключение, че тия две народности не могат да бъдат едно политическо тяло. Швейцарците живеят и живеят щастливо. От всичко това следва, че сърбите и българите могат да живеят под едно правителство, а всеки народ да си има свое вътрешно самоуправление.

Солидарност между сърбите и българите е имало още отдавна, но тая солидарност често е била нарушавана от нашите владетели, които често са карали народа да се мрази и бие със своя брат, само за да задоволят своето самолюбие. Някакъв Асен или Душан се оженва за дъщерята на някакъв византийски император и у него се появявали симпатии

към византийците, а тия симпатии изисквали той да се скара със своя брат и да избие няколко хиляди души, които имат една кръв, защото така е искал тъстът-грък. Или някакъв Симеон поисква да покаже, че има по-здрави мишци от хърватския бан, и ето ти пак кръви и раздори.

Друго време е сега, отминали са вече рицарските времена, народът излиза на сцената, за да се управлява сам, да си избира братя, другари и съюзници. Сега нашата солидарност вече върви по естествения път, по пътя на свободата и братството, а не по пътя на завоеванията и робството. Тая солидарност започна преди петдесет години, почна по онова време, когато Георги и Велко издигнаха знамето на свободата, братството и любовта. Напук на нашите неприятели, тая солидарност се развива добре; общо се работи за доброто на българския и сръбския народ; черногорците протягат братска чаша на българите, а българските юнаци викат: „Да живее сръбската омладина!“

Без всякакво съмнение, такава солидарност ще ни доведе до прекрасни резултати, ако действуваме умно, живо и безстрашно и ако на знамето си напишем девиза: „Свобода, братство и напредък.“ Историята на нашето далечно минало се свърши с такива факти, които могат да ни бъдат пример за това какво трябва да правим; робството, което трая петстотин години, ни научи да живеем, да се ползуваме от свободата, то ни излекува от византийските канонични права и от консервативните стремежи. Освен сърбите и българите, на Балканския полуостров живеят още три народности: гърци, румънци и арнаути; първите две народности имат своя култура и свой политически живот, а последната се намира в детско състояние. С тия народи трябва да поставим отношенията си на основата на свободните принципи, т.е. в името на свободата. Нека оставим всеки народ да си живее както иска, нека оставим всеки да си има свои училища, свое вътрешно самоуправление, свое вътрешно развитие, а всички да имаме само едно политическо отечество, което трябва да защитаваме с общи усилия. Ние, южните славяни, сме народ демократичен и поради това можем да живеем с всеки народ, ако той народ има като нашите наклонности. Румънците разбраха своето положение, те изучиха южните славяни и гледат по всякакъв начин да се сближат с тях, те добре виждат, че без славяните не могат да сторят нищо и им протягат братска ръка.

Да видим какво правят гърците. Мнозина от нас знаят, че гръцките

патриоти бълнуват за възкресяването на византийската империя в най-широките ѝ граници и че и най-либералните хора в Гърция и Цариград вярват, че това може да стане. Тая мисъл ще намерим във всички гръцки вестници, за нея мисли всеки грък. Както се говори, миналата година дошла в Белград депутация от Гърция и съобщила на покойния княз Михаил своята програма, която се състояла от следното: Гърция трябва да получи Тракия, Македония, Епир и Тесалия; сърбите да получат Босна и Херцеговина; Черна гора, Которския залив, част от Далмация и част от Албания; българите – България; румънците – Трансилвания и Ердели, а маджарите – Срем, Банат, Бачка, Граница, Хърватско и т.н. Отговорът на покойния княз бил кратък; той казал: „Не мога да разполагам с онова, което не е мое, а освен това аз уважавам всеки народ и затова няма да обрека никого на чуждо робство. Всеки народ трябва сам да разполага със себе си, всяка нация трябва да живее сама за себе си.“ Същата такава програма, както казват, била отнесена от страна на гърците и на княз Карл и граф Андраши, но какъв е бил отговорът, не знаем. Ако се съди по гръцките вестници, които страшно нападат румънския княз, той е отхвърлил тази програма. В гръцкия либерален вестник „Кле“, бр. 397, е отпечатана статия под заглавие: „Елада, Сърбия и Дакия“, в която се съдържат гнусни хули за сърбите, румънците и българите. Според тая статия южните славяни и румънците не са хора и затова трябва да бъдат заличени от историята, да се поставят под опеката на византийското правителство и да се управляват с камшик и сопа. Но най-грусно е мнението на тоя вестник за българите. „Смешни са – казва авторът – хората, които се мъчат да издигнат българите. Тоя народ не е нищо друго, освен добитък, който няма съвест, не знае отде е и къде отива, не знае за какво е предопределен и какво трябва да прави. Ако се позволи на българите да бъдат независими и се оставят да се управляват сами, те никога нищо няма да извършат; ще си орат земята и ще превиват колене пред всеки, който държи бич в ръката, ще се покоряват на всеки по-силен владетел; българинът е готов да продаде и собственото си дете, само да запази къщата си. Ако някакъв непредвиден случай помогне на българина да стане независим, то, поради своето ниско развитие, в каквото са и неговите едноплеменни и еднокръвни братя, той се възгордява, става непризнателен, граблив, безобразен, мразец и завистлив.“ Няма да цитирам повече от тоя вестник, няма и да говоря за гърците, само ще кажа, че в такова време, когато над главите на всички ни виси секира, такива думи могат да пишат само хора продажни и безсъвестни, които нямат нито капка ум.

От своя страна ние все пак им прощаваме, защото не знаят какво вършат и като не обръщаме внимание на това, което тези хора казват, извикваме: „Да живее гръцкият народ и всички съзнателни хора!“ А що се отнася до Византийската империя, нея я няма и няма да я има, а остава само празна фантазия в празна глава. Лайбниц казва: „За да живее в дружба с другите, едно правителство трябва да може да живее в дружба със самото себе си, а за да стане това, крайно необходимо е да управлява разумно, защото иначе няма да бъде кадърно нито само, нито с другите да се залови за каквато и да било работа.“ Към тази мисъл може да се прибави и следната: За да бъдат свободни един човек и един народ, те трябва да уважават свободата и на другите народи; за да бъде човекът човек, трябва да уважава и правото на другия човек. Това е казано ясно.

И тъй, повтаряме: южните славяни желаят свобода и протягат ръка на всеки свободен човек.

Застава, г.IV, бр. 31 и 32, 7 и 14 март 1869 г.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Христо Ценов

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7371>]